

Orientalismus

KRITIKA ORIENTALISTIKY

- Orientalistika se na počátku kryla s filologií
- V evropském užití „orient“ označoval východní středomoří
- V americkém téměř výhradně vzdálenější regiony
- Spolu s výboji na východ se začalo používat termínů Blízký či Střední východ
- Postupně začal být termín „orientalista“ nevyhovující, taková specializace začala zahrnovat příliš mnoho oborů
- Vědci začali být filology, historiky a také sinology, indology, arabisty
- 1973 se 29. mezinárodní kongres Orientalistů v Paříži rozhodl termín „orientalism“ (orientalistika) opustit

4 fronty útoku na (nejen) orientalistiku

- Orientalismus jako hegemonický systém, sloužící k udržování identity (Edward Said)
- Orientalismus jako nástroj imperialismu, vytvořený k podpoře kolonizace a zotročení částí „třetího světa“ (Abdulmalik)
- Orientalismus jako způsob chápání a interpretování islámu a arabského nacionalismu (Tibawi)
- Orientalismus jako ospravedlnění pro soubor věr, postojů a teorií, ovlivňující geografii, ekonomiku a sociologii orientu (Turner)

Edward Said (palestinský protestant) – *Orientalism*, 1978

- Nejefektivnější kritika
- Orientalisté – dědici narcisistické evropské tradice psaní, skrze své psaní „vytvořili“ Orient
- V tomto procesu vytvořili stereotypní obrazy, podle nichž Západ (my) je racionální, rozvinutý, humánní, nadřazený, důvěryhodný, aktivní, tvořivý a maskulinní, zatímco Východ (oni) je viděn jako iracionální, zaostalý, krutý, despotický, úchylný, pasivní a femininní
- Fantaziemi jsou koncepty jako „arabská mentalita“, „orientální psyché“ či „islámská společnost“
- To dohromady (vědomě či nevědomě) vytvořilo systém sloužící k dominanci, k prosazování autority nad Orientem
- Said byl inspirován mimo jiné Foucaultem – epistemologická konstrukce v rámci určitého diskurzu - systém vytvořený kulturou, která uplatňuje kontrolu nad tím, co může a co nemůže být řečeno (každá společnost má režim/generální politiku pravdy)

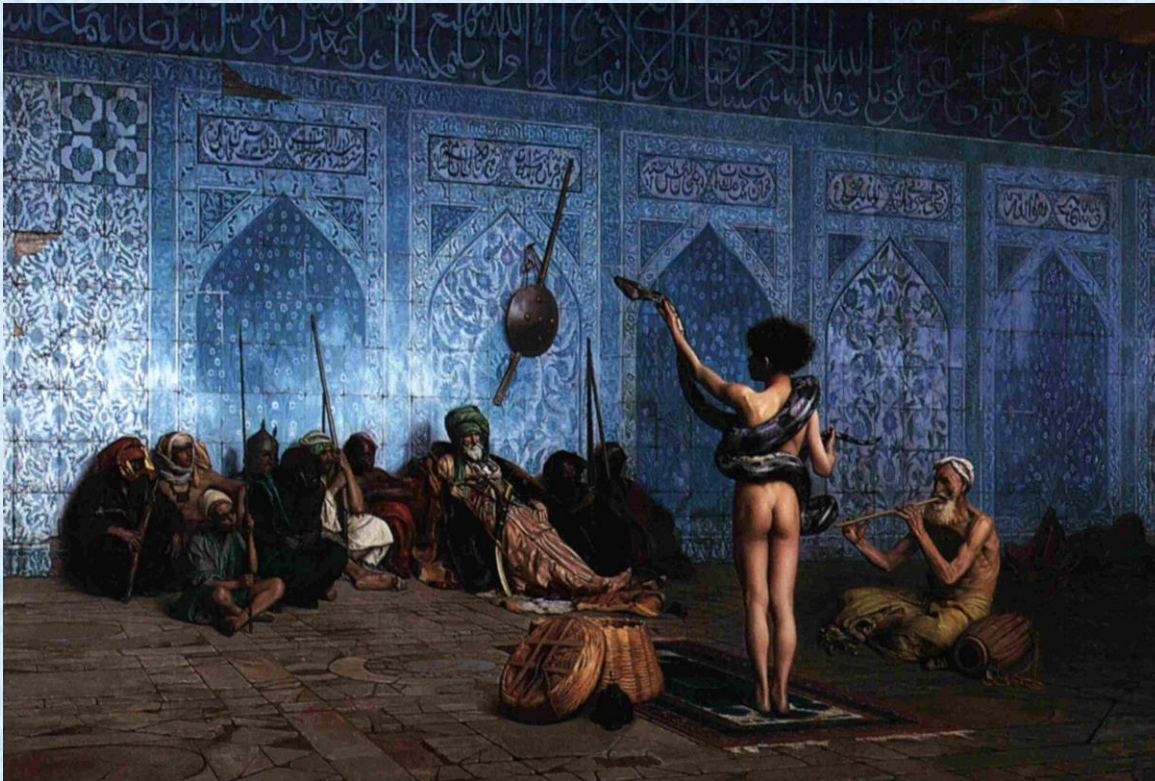

Edward Said (1935-2003)

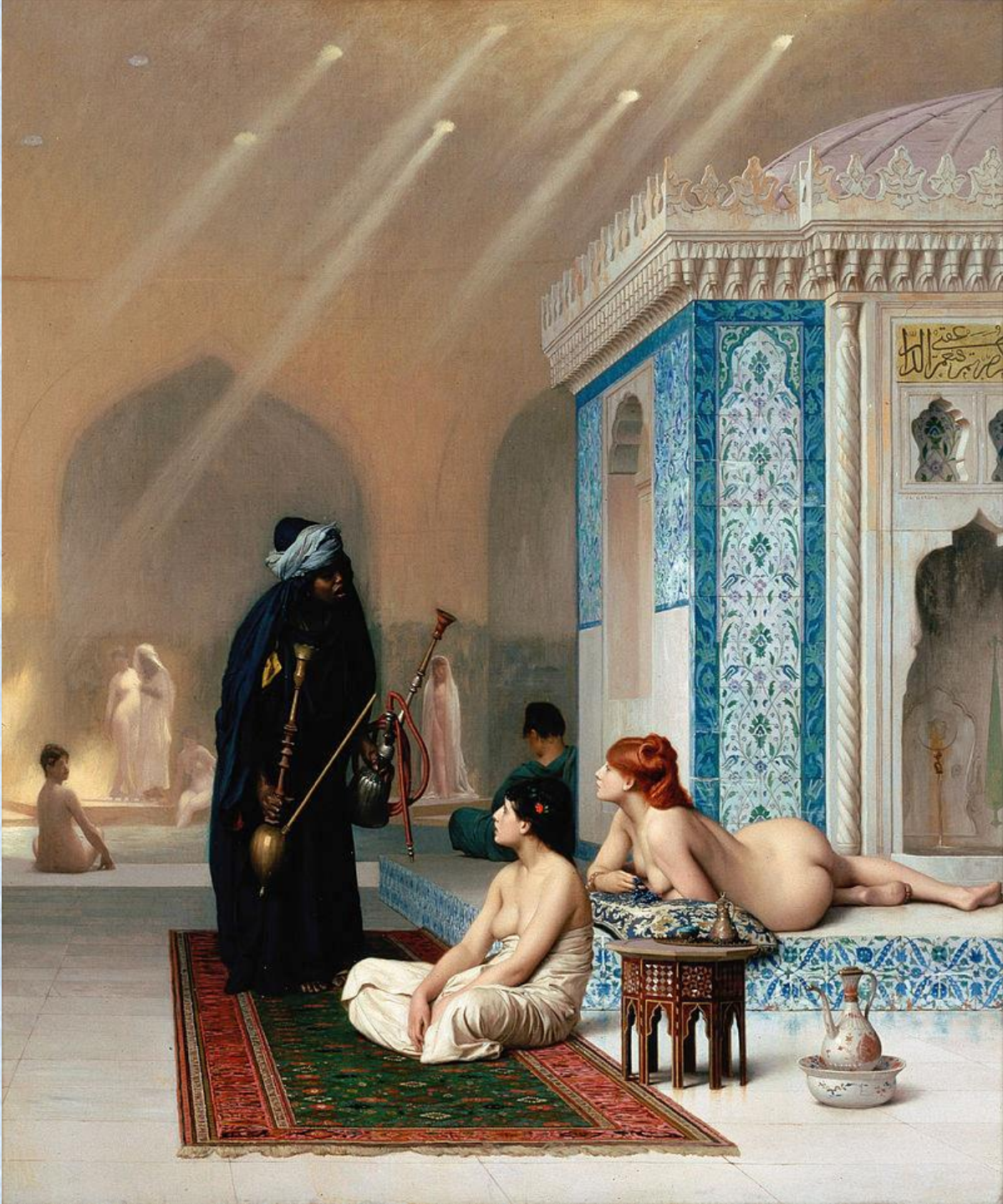
Anwar Abdulmalik (egyptský Kopt)– *Orientalism in Crisis*, 1963

- Pozitivní elementy arabských a islámských studií (Júsuf Asad Dagher)
 - studium starověkých civilizací
 - shromáždění arabských rukopisů v evropských knihovnách
 - publikace početných důležitých prací
 - lekce o metodě pro „východní“ vědce
 - organizace orientalistických kongresů
 - editování studií (často nedostatečné a chybné z lingvistického pohledu, ale precizní v metodě)
 - příspěvní k pozvednutí národního vědomí a k aktivaci hnutí vědecké renesance
- Toto studium je však prostoupeno postuláty, metodologickými zvyky a historicko-filozofickými koncepty, které snižují vědeckou hodnotu práce (sblížení s politicko-filozofickou pozicí odlišně motivované skupiny badatelů)

- Obě skupiny považují orient a orientálce za „objekt“ studia, vyznačující se jinakostí
- Tento objekt je pasivní, neaktivní, ne-autonomní, ne-suverénní
- Často se přikračuje k etnické typologii (krok k rasismu)
- Eurocentrismus v humanitních, sociálních vědách
- Vědecké práce z orientu byly většinou ignorovány

Jean-Léon Gérôme, 1879

Jean-Léon Gérôme,
„Harém“

Abdullatíf Tibawí (palestinský Arab) – *English-Speaking Orientalists*, 1963

- Nepřátelství křesťanského světa vůči islámu
- 19. století – křesťanští misionáři v těsném svazku s akademiky
- Málo orientalistů dokázalo projevit smysl pro vědeckou nestrannost
- Fixní ideje o islámu
- Úplné nepochopení povahy Koránu – interpretují jej ne jako slovo Boží, věčné a nestvořené, ale jako pouhou lidskou kompozici, zahrnující elementy z křesťanství a judaismu

Bryan S. Turner, *Marx And the End of Orientalism*, 1978

- Orientalismus jako *syndrom věr, postojů a teorií, který infikuje nejen klasické práce islámských studií, ale také rozsáhlé oblasti geografie, ekonomie a sociologie.*
- Tento syndrom je odvozen od základních argumentů:
 - sociální vývoj je způsoben vnitřními charakteristikami společnosti
 - historický vývoj společnosti je buď evolučním pokrokem nebo postupným úpadkem
 - všechny společenské instituce jsou vyjádřením primární esence
- Tyto argumenty umožňují dichotomii:
 - esence Západu umožňuje dynamický progres směrem k demokratickému industrialismu
 - islámská společnost je buď věčně stagnující nebo upadá od svého vzniku

- Blízkovýchodní společnosti jsou následně definovány na základě toho, čeho se jim nedostává:
 - střední třída, město, politická práva, revoluce
- Tyto chybějící rysy pak slouží k vysvětlení toho, proč „islámská civilizace“ selhala v kapitalismu, ve vytváření moderních osobností, v přeměně na sekulární společnost

B. Turner:

- Kritika založena na argumentu, že se vznikem globálních center kapitalismu se zásadně změnily podmínky pro rozvoj na periferii
- Kapitalismus konzervuje pre-kapitalistické způsoby produkce, znemožňující přerod „tradiční“ společnosti v „moderní“.

KRITIKA KRITIKY

Bernard Lewis – *The Question of Orientalism*, 1982 –
především kritika Saída

- Jeho Orient je redukován na arabskou část Blízkého východu
- Nezabývá se orientalistikou v německy mluvících zemích a Rusku (Sovětském svazu)
- Uvádí mylná historická fakta
- Arbitrární výběr orientalistů a jejich prací
- Studium islámu v Evropě začalo na konci středověku a zabývalo se ne dobývaným, ale dobývajícím světem (odmítnutí imperialistických motivací)
- Kniha je projevem snahy svalit vinu za národní, kulturní, náboženské, sociální a ekonomické problémy na Západ
- Vysvětlovat orientalistiku jako nástroj dominance je neadekvátní – studium arabštiny a islámu začalo staletí před „protiútokem“, kvetlo v zemích bez koloniální minulosti

Bernard Lewis
(1916 - 2018)

Donald P. Little , *Three Arab Critiques of Orientalism*, 1979

- Odpověď na texty Abdulmalika, Tibawího a Saida
- Tibawí by preferoval, kdyby ne-muslimové vůbec islám nestudovali – „*ti, kdo stojí mimo náboženský systém, nemohou nikdy postihnout význam zkušenosti těch uvnitř*“, náboženská zkušenost je intuitivní, proto nemůže být pochopena vědci za použití analytických a kritických metod
- V Abdulmalikově pohledu západní neo-orientalismus (2.pol. 20. století) zůstává vykořisťovatelský a imperialistický
 - Naproti tomu hlavním rysem socialistické orientalistiky (zejména sovětské) je snaha „*přispět tvořivým způsobem k rozpracování základních problémů boje lidí Orientu za jejich nacionální a sociální osvobození a k jejich úniku z ekonomické zaostalosti*“

- Little namítá, že orientální studia v Sovětském svazu měla často velmi praktické důvody, nadto s muslimy bylo jednáno s daleko menším respektem
- Said nerozlišuje mezi různými přístupy či dokonce profesemi dotýkajícími se problému východu – nepatřičné generalizace
 - Snaží se příliš podrobovat orientalistiku freudovské literární analýze*

- Michael Richardson, „*Enough Said*“, 1990
 - Saidova interpretace orientalismu „evidentně idealistická“
 - V souzení práce orientalistů se dostává do mocenského vztahu podobnému tomu, z jehož konstrukce orientalisty obviňuje
 - Je přirozené, že si vytváříme představu „toho druhého“.
- Saidova kritika je mystifikací na už tak dost složitém poli
„jeho vlastní konceptualizace orientalistů je čistým příkladem „orientalismu“
- Simon Leys, *The Burning Forest*, 1988, poznamenal:
„Orientalismus zřejmě nemohl být napsán nikým jiným než zakomplexovaným palestinským vědcem s velmi omezenou znalostí evropské akademické tradice.“

Fred Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, 1996

- Blízký východ nemůže být pojednáván ani jako odlišný ani jako jednotný region, musí být viděn jako soubor různorodých společností čelících problémům ekonomického rozvoje a politické změny
- Orientalismus v Saidově pojetí získává téměř metafyzickou sílu proniknout velmi odlišnými epochami a výrazovými žánry – tím ztrácí analytické či vysvětlující možnosti
- Tvrzení, že Evropa vykazuje nějaké speciální nepřátelství vůči Arabům, nemá historické opodstatnění
- Teze o existenci nějakého trvalého, transhistorického nepřátelství vůči Orientu, Arabům, islámskému světu je mýtus – i když mnoho lidí v regionu i na Západě považuje za výhodné jej udržovat*

- Dalším problémem je metodologický předpoklad, který vytváří vztah mezi původem idejí a jejich validitou – Said implikuje, že ideje produkované v kontextu dominance, či přímo v jejích službách, jsou proto chybné (neplatné)
- Fakt, že konkrétní objev či ideje byly vyprodukovány konkrétní zájmovou skupinou či jedincem, nijak nevypovídá o jejich validitě
- Samotný fakt snahy o podřízení si nějaké země bude zahrnovat produkci jejího co možná nejpřesnějšího obrazu
- Je velmi problematický předpoklad, že kritiku diskurzů v literatuře lze stejným způsobem uplatnit uvnitř sociálních věd

- Západ nejen vytváří své mýty, ale také se střetává s mýty „ovládaných“
- 1962, Džamal Ál-e Ahmad – „*Gharbzadegí*“ – výraz pro cizí vlivy, původce všeho zla
 - Existuje ovšem také stav „Šarqzadegí“ – nekritická reprodukce mýtů o regionu ve jménu anti-imperialismu, solidarity, porozumění apod.
- Zjednodušování a nesprávné generalizace nejsou výsadou západu – blízkovýchodní média (nejen ony):
 - „West“ označuje jedinou, racionální, antagonistickou sílu
 - paušální odmítání idejí a kultury, která je (i domněle) západní
- Pokud jde o islám samotný, nikdo netrvá více na představě, že je jednotný, rozhodující, věčný, pouze „ortodoxně“ interpretovaný, než islamisté (fundamentalisté)

Halliday dodává:

- Vyvarovat se etymologického redukcionismu – tedy vysvětlovat politiku z hlediska významu slov či hůře vysvětlovat významy slov v dnešním diskurzu na základě odkazů k jejich klasickým kořenům (falešná etymologie je navíc často zneužívána k politickým účelům)
- Není možné chápat islám jako danost. Lze pozorovat nahodilost i mnohotvárnost „islámských věr“ a jejich vztah k definovatelným faktorům jako jsou státy, třídy, etnické skupiny a podobně, které používají a interpretují dogma pro své vlastní účely
- Mnoho fenoménů identifikovaných jako specificky islámské: diktátorské státy, kmenové režimy, křehké demokracie, netolerance k minoritám či k disentu nejsou výsadou *dár al-islám*. A to samé platí pro náboženský fundamentalismus.
- Islám vysvětluje velmi málo z toho, co se děje v muslimských zemích, a to i v případě, že se místní politici rozhodnou používat příslušný slovník

„Západ“ z pohledu islámského východu

„Západ“ jako předmět diskurzu

- 1) jako předmět pýchy, jako příklad pro mimo-západní společnosti
- 2) Představa mimo Západ, bez přímé zkušenosti, negativní emoce

- Do pol. 19. století neměla Evropa zvláštní přitažlivost pro muslimy, centrum bylo jinde
- Do II. války „Západ“ = Evropa
- Postupná změna konotací pojmu Západ
- V před-koloniálním období Západ nebyl nebezpečím
- V koloniálním Západ zázemím okupantů a kolonizátorů (Západ často konkrétní země)
- Od 60. let Západ primárně USA
- Pohled ovlivněný konkrétní zkušeností (srov. např. Írán, Turecko)

Pojem „Západ“

- Ve 2. pol. 20. století válkuje „křesťanství“, „Franky“, „Evropu“
- Západ jako konstrukt, spíše odraz vztahu než životní reality

5 významů

1) Odraz opozice – východ jako země vycházejícího slunce, živé spirituality, západ zemí materialismu a smrti

2) Politický význam – podstatná je moc, reprezentanty zejm. Británie a Francie

- transnacionální islámská hnutí jako výraz odporu
- Západ nepřítelem podporujícím Izrael

3) Modernita – technologický progres, ekonomická prosperita, věda, racionální myšlení

- pozitivní pro „vzývače“ modernity
- negativní pro tradicionalisty

4) Způsob života (vnější aspekty)

5) Barbarský svět – individualismus, egoismus, vláda materialismu, lidé vězňi touhy po věcech a penězích, sekularismus, absence hlubších norem a hodnot, zvrhlá sexualita, ztráta Boha...

- sebedestrukce, destrukce okolí

- Některé země mimo záběr
- Evropské umění, literatura, kulturní historie neznámé
- Západní sebereflexe neznámá nebo ignorovaná
- Nepochopení důvodů pro neporozumění islámu
- Z pohledu muslimů je vliv Západu ve 20. století nesmírný (Západ/islám jako útlak pro lidi na druhé straně)

Islamistický pohled na Západ a sekulární řád

- Sajjid Qutb, Abú al-A'lá Mawdúdí (např.) – Západ jako nepřítel a nebezpečí (perspektiva zaměřena na konflikt)
- Islamistická hnutí „obnovují“ islámskou identitu v opozici vůči hodnotám a praxím západní společnosti
- Islám nabízí životaschopný/nadřazený model
- Sekularismus jako hlavní nástroj westernizace (konflikt islámského a sekulárního řádu)
- Izrael jako nástroj rozdělení a podřízení
- Westernizace buď christianizací nebo kulturní asimilací
- Modernizace není v principu odmítána – musí být na nezápadním základě (technologie ano, ideologie ne)
- I proto snaha o autentickou moderní islámskou vědu (islamizace vědění)

Západ v politickém diskurzu – vliv na muslimské společnosti a země

- Základ ve zkušenosti se Západem jako s mocí – jak mu čelit?
- Traumatizující minulost i přítomnost
- V minulosti přímý kolonialismus – dnes ekonomický, politický, kulturní imperialismus
- Podporuje sluhy, potlačuje disent, podporuje Izrael
- V radikální formě aktivuje džihád
- Někdy akceptace určitých západních hodnot (humanismus) – svoboda svědomí, náboženská svoboda, demokratické hodnoty, Červený kříž, Amnesty international...

Západ v socio-ekonomickém diskurzu

- Během Studené války diskutována řada západních idejí a programů
- Převažující pohled – nutnost uskutečnění sociálně spravedlivého systému (šaría zárukou)
- Odmítnutí materialismu a neislámských praktik
- Odmítání chudoby, nespravedlnosti, útlaku a korupce – právo bránit se kvůli/obohacování Západu
- Kritika ekonomické globalizace
- Kritika vytěžování zdrojů na úkor muslimských zemí, velký symbolický význam znárodňování

Západ v kulturním diskurzu a vliv na kulturu muslimů

- Jak uchovat zásadní islámské hodnoty a kulturu tváří v tvář devastaci působené technologickými/ekonomickými barbary ze Západu?
- Zvláště po dosažení nezávislosti soustředění na autentické, přijímání pouze toho, co neodporuje islámu
- Západní ztráta určitých norem a hodnot (kvůli racionální, sekulární modernitě) ohrožuje muslimy
- Reakcí islámské vzdělávání, „schvalování“ přijímaného
- Vliv Západu evidentní, jak jej hodnotit?
- Př. západní školství v islámském světě
 - pozitivní z pohledu Západu
 - ambivalentní hodnocení doma – dobré vzdělání, jazyky atd. / ignorování domácí kultury (koloniální perspektiva)
 - po nezávislosti dohled vlády (národní a islámský rámec, v jakém jazyce učit?)
 - kritické poznání Západu – okcidentalismus (např. Hasan Hanafí – *Muqaddima fi ilm al-istighráb*)
- Islámské univerzity, islámská lidská práva, islamizace vědění – neustále ale reference k Západu

Západ a jeho náboženství ve spirituálním diskurzu

- Otázky ontologické/metafyzické základny současného západního života a kultury
- Racionální, materiální, sekulární = konec západní společnosti (světové války)
- Nebo i připouštění duchovních sil na Západě
- Obvyklý dualismus islámu s jeho metafyzikou a Západu postrádajícího takovou metafyziku
- Do pol. 20. st. podstatnou otázkou křesťanské misionářství
- Poté nepřítelem sekularismus, který hrozí rozvrátit pořádky (křesťanství i jako spojenec) – Západ odpovědný za sekularizaci na východě

Muslimské minority na Západě

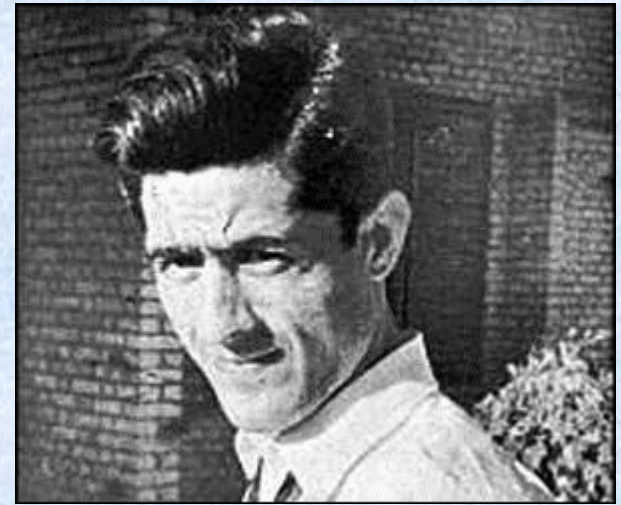
3 typy: staré skupiny v jihovýchodní a jižní Evropě, imigranti, domácí konvertité

4 důvody většího zájmu muslimů:

- Válka v Bosně, muslimské Čečensko...
 - Xenofobní tendence v Evropě (muslimové významným cílem)
 - Islamofobie (9/11 atd.)
 - Izraelsko-palestinský konflikt
-
- Liberální, evropský islám jako marginálie
 - Islámská hnutí v Evropě – zájem o islámskou identitu, uznání ve veřejném prostoru, udržení jazyka, kultury
 - Západ jako diskriminující, pokrytecký...

Džalál Ál-e Ahmad – 1962 – „*Okcidentóza: epidemie ze Západu*“

- Stroje (technologie) jako symbol západní nadvlády
- Z Íránu pouhý spotřebitel – odezva teorie světového systému (teorie závislosti)
- Pouze náboženství nezasaženo – ithnáašaríja jako autentický nástroj mobilizace
- Úsilí o islámskou modernitu, kritika sekulárních intelektuálů
- Inspirace Frantz Fanon, Karl Marx

Rúholláh Chomejní 1971: *Jedovatá kultura imperialismu proniká do hloubky měst a vesnic v muslimském světě, nahrazuje kulturu Koránu, rekrutuje masy mladých ke službě cizincům a imperialistům...*